

การพัฒนาสู่ความเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ตามบริบทพื้นที่

Development towards a learning city according to the local context

ภาคอร จตุพรธนภัทร^{1*}, เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร²

Haakon Jatupornthanaphat¹, Saovalak Kosonkittumporn²

¹หลักสูตร รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

²คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

¹D.P.A. (Public Administration), Rajabhat Maha Sarakham University

²Political Science and Public Administration, Rajabhat Maha Sarakham University

Corresponding author's e-mail: phakaon2024@gmail.com^{1*}, saovalakkk@hotmail.com²

Received: August 2, 2024

Revised: September 7, 2024

Accepted: September 20, 2024

บทคัดย่อ

ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกด้านของชีวิตประจำวัน การพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็น เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning city) คือ ชุมชนที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงการศึกษาและโอกาสในการพัฒนาตนเอง อย่างเท่าเทียม การเรียนรู้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มศักยภาพของบุคคล แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเศรษฐกิจ ท้องถิ่น บทความนี้นำเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในบริบทของประเทศไทย โดยสรุปแนวปฏิบัติที่ดี จากแหล่งที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาตามบริบทของพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาเมืองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา, เมืองแห่งการเรียนรู้, บริบทพื้นที่

Abstract

In an era where the world is rapidly changing and technology plays a major role in every aspect of our daily lives, developing cities into learning cities has become essential. A learning city is a community that focuses on promoting lifelong learning, where people of all ages have equal access to education and opportunities for self-development. Learning not only enhances individual potential but also strengthens communities and local economies. This article presents approaches to developing learning cities in the context of Thailand, summarizing good practices from successful sources, including promoting lifelong learning, developing infrastructure and technology, creating learning networks, supporting citizen participation, and developing according to the context of the area, so that urban development is effective and sustainable.

Keywords: development, learning city, local context

บทนำ

ในยุคที่ข้อมูลและความรู้กลายเป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างยิ่ง การสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะของประชากรในทุกช่วงวัยกลายเป็นสิ่งสำคัญ เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) คือแนวคิด ที่เน้นการสร้างชุมชนที่มีโครงสร้างพื้นฐานและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยประชากรทุกคนมีโอกาส ในการเข้าถึงการศึกษาและการพัฒนาตนเองอย่างเท่าเทียม ความท้าทายและโอกาส การพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามความท้าทายเหล่านี้มาพร้อมกับโอกาสในการเสริมสร้างศักยภาพของประชากร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม โดยกำหนดคุณลักษณะใหม่ให้กับการเรียนรู้และวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ รวมถึงมาตรฐานปึกคอกที่เหมะสมกับระบบดังกล่าว เพื่อให้ความรู้ที่ได้นั้นถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลง เหล่านี้ เรียกว่า สังคมแห่งการเรียนรู้ (CISCO, 2010)

การเรียนรู้ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา เนื่องจากช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถและทักษะที่จำเป็น ของมนุษย์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน ยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และผลักดันให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้า (Agbedahin, 2019) ในปัจจุบันการเรียนรู้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ หลักการ วิธีการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การเรียนรู้สามารถตอบสนอง ความต้องการของคนทุกกลุ่ม ทุกวัยได้อย่างทั่วถึง การเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นในโรงเรียนเท่านั้นแต่ทุกพื้นที่ในเมืองสามารถ เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ตามแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ที่เสนอโดย UNESCO Institute for Lifelong Learning ที่เน้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของการจัดการเรียนรู้ของเมืองไปพร้อมกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในเมืองอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน คุณลักษณะสำคัญของเมืองแห่งการเรียนรู้ มี 3 ประการ ได้แก่ ประโยชน์ในวงกว้างของเมืองแห่งการเรียนรู้ องค์ประกอบ ที่นำไปสู่เมืองแห่งการเรียนรู้และเงื่อนไขสำคัญในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015)

การพัฒนาสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ไม่เพียงแต่จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของประชากรในเมือง แต่ยังเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาและสร้างโอกาสในการพัฒนา ตนเองของทุกคนในชุมชน เป้าหมายหลักของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ คือ การสร้างชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถปรับตัวและเติบโตได้ในทุกสถานการณ์ (กรมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัย, 2563) กลยุทธ์ในการพัฒนา ประกอบด้วย การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และการสนับสนุนการมีส่วนร่วม ของประชาชนในกระบวนการพัฒนาเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของทุกคน เมืองแห่งการเรียนรู้มีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ประโยชน์ในวงกว้างของเมืองแห่งการเรียนรู้ 2) องค์ประกอบที่นำไปสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ และ 3) เงื่อนไขสำคัญในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ พัฒนาคู่มือและแนวทาง ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองให้สามารถเกิดการเรียนรู้ทุกที่ทุกเวลาและเครือข่ายการให้คำปรึกษาเพื่อช่วยรัฐบาล ท้องถิ่นพัฒนากลยุทธ์การขับเคลื่อนและพัฒนาที่เป็นรูปธรรมและส่งเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งองค์กรเมือง ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน สถาบันการศึกษา และสาธารณชน สร้างสมดุลการพัฒนาให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นองค์ภาพ รวมถึงกระจายการดำเนินการให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน เพื่อแก้ไขปัญหาคอขวดและตอบสนองต่อแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนการพัฒนา (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015)

ลักษณะของเมืองแห่งการเรียนรู้

เมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก International Association of Educating Cities (2020) มีรายละเอียด ดังนี้ ปัจจุบันจำนวนประชากรโลกเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วที่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งมากกว่าครึ่งของประชากรโลก ที่อาศัยอยู่ในเมืองและคาดว่าจะเพิ่มขึ้นถึง 60% ในปี 2030 รวมทั้งเมืองมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อการขยายตัวของกิจการในระดับชาติและระดับโลก ทั้งนี้ การขยายตัวดังกล่าวทำให้เทศบาลเมืองต่าง ๆ เผชิญกับสิ่งท้าทายที่เกี่ยวข้องกับความสมานฉันท์ในสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ และความยั่งยืน อย่างไรก็ตาม เทศบาลเมืองหลาย ๆ แห่ง เริ่มเห็นว่าการดำเนินการตามกลยุทธ์ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ดังนั้นองค์การยูเนสโก โดยสถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตของยูเนสโก (UNESCO Institute for Lifelong Learning-UIL) จึงได้จัดตั้งเครือข่ายระดับโลกด้านเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก (The UNESCO Global Network of Learning Cities-GNLC) เพื่อช่วยรัฐบาลท้องถิ่นพัฒนากลยุทธ์ที่เป็นรูปธรรมในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ เครือข่ายนี้จะสนับสนุนการบรรลุผลการดำเนินงานตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้ง 17 ประการ (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4 ซึ่งเน้นการจัดการศึกษาอย่างครอบคลุม เท่าเทียมและมีคุณภาพ รวมทั้งส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน (Lifelong Learning: LLL) ตลอดจนเป้าหมายที่ 11 ซึ่งมุ่งพัฒนาเมืองและถิ่นฐานให้มนุษย์ได้อยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัยและมีการช่วยเหลือเกื้อหนุนซึ่งกันและกันสู่ความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ องค์การยูเนสโกได้เรียกร้องให้ประเทศสมาชิกขององค์การยูเนสโกสร้างเมืองของตนเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยเน้นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับพลเมืองให้มีความรู้ ทักษะและทัศนคติใหม่ๆ ในหลากหลายบริบท เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่รวดเร็ว ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง และส่งเสริมให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคม รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

คุณลักษณะที่สำคัญของเมืองแห่งการเรียนรู้ จะต้องเป็นเมืองที่สามารถจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในทุก ๆ ภาคส่วน เพื่อดำเนินการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ตั้งแต่ การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา ส่งเสริมการเรียนรู้ในครอบครัว ชุมชน และที่ทำงาน มีการขยายโอกาสในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการเรียนรู้ ส่งเสริมคุณภาพและความเป็นเลิศทางการเรียนรู้ ส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพิ่มขีดความสามารถของแต่ละบุคคลและการทำงานร่วมกันของคนในเมือง รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

คุณสมบัติของเมืองแห่งการเรียนรู้ (Key Features of Learning Cities) มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ดังนี้

1. ประโยชน์หลักจากการส่งเสริมเมืองแห่งการเรียนรู้ 3 ประการ ได้แก่ ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ และการรวมกลุ่มทางสังคม การพัฒนาทางเศรษฐกิจและความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม รวมทั้งการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. คุณลักษณะสำคัญที่จะนำไปสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ 6 ประการ ได้แก่ การส่งเสริมการเรียนรู้ตั้งแต่พื้นฐานจนถึงอุดมศึกษา การส่งเสริมการเรียนรู้ในครอบครัวและชุมชน การอำนวยความสะดวกให้มีการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพในสถานที่ทำงาน การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ทันสมัย การส่งเสริมคุณภาพ และความเป็นเลิศในการเรียนรู้ และการสนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเข้มแข็ง
3. เงื่อนไขสำคัญที่เป็นพื้นฐานการสร้างเมืองแห่งความรู้ 3 ประการ ได้แก่ ความมุ่งมั่น และความเข้มแข็ง ของผู้นำการบริหารเมืองและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย รวมทั้งการเคลื่อนย้ายและการใช้ทรัพยากร

นอกจากนี้ เครือข่ายโลกของเมืองแห่งการเรียนรู้ (UNESCO Global Network of Learning Cities: GNLC) ของ UNESCO เป็นเครือข่ายระหว่างประเทศที่ประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จ ในการส่งเสริม “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” ในชุมชนของตน โดยมีเมืองแห่งการเรียนรู้ใหม่ๆ ได้รับการประกาศเพิ่มเข้าเป็นสมาชิกในเครือข่ายทุกปีการได้รับเลือกมาจาก

ประวัติการปฏิบัติงานที่ดีและความคิดริเริ่มด้านนโยบาย ซึ่งเป็นข้อกำหนดเบื้องต้นที่สำคัญสำหรับการเป็น “เมืองแห่งการเรียนรู้” สมาชิกใหม่ในเครือข่ายโลกของเมืองแห่งการเรียนรู้ (UNESCO Global Network of Learning Cities: GNLC) ของปี 2567 ที่ได้รับการประกาศ มีทั้งหมด 64 เมืองจาก 35 ประเทศทั่วโลกด้วยคุณสมบัติสำคัญ ได้แก่

1. การเชื่อมโยงของสถาบันศึกษา สถาบันฝึกอบรม และสถาบันวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของพันธมิตร ที่หลากหลาย เช่น ตัวแทนจากภาครัฐ องค์กรภาคประชาสังคม และภาคเอกชน
2. การเป็นเมืองที่สามารถระดมทรัพยากรในทุกภาคส่วน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพในทุกช่วงวัย ของชีวิต
3. ขยายการใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้สมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs)

ปัจจุบันประเทศไทยมีสมาชิกที่เป็นเครือข่ายระดับโลกด้านเมืองแห่งการเรียนรู้รวมทั้งสิ้น 10 เมือง ได้แก่ เชียงราย (เป็นสมาชิกเมื่อปี พ.ศ. 2562) เชียงใหม่ ภูเก็ต ฉะเชิงเทรา (เป็นสมาชิกเมื่อปี 2563) สุโขทัย พะเยา หาดใหญ่ (เป็นสมาชิกปี พ.ศ. 2565) และกรุงเทพมหานคร ขอนแก่น ยะลา ได้รับการรับรองให้เป็นสมาชิกล่าสุด ในปี พ.ศ. 2567 International Association of Educating Cities (2020)

ประโยชน์ของเมืองแห่งการเรียนรู้

ประโยชน์ในวงกว้างของเมืองแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ประเด็น ดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์และความร่วมมือทางสังคมการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ การสร้าง ชุมชนปลอดภัยและคำนึงถึงคนทุกกลุ่ม สนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของเมือง เช่น การเลือกตั้ง การเป็นอาสาสมัคร รวมทั้งส่งเสริมให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสในการพัฒนาการอ่านออกเขียนได้ รวมทั้งทักษะพื้นฐาน อื่น ๆ ที่จำเป็น
2. การพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรม การกระตุ้นเศรษฐกิจที่ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม เพื่อสร้างโอกาสการจ้างงานสำหรับพลเมืองทุกคน โดยเน้นการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม การสนับสนุน ให้มีกิจกรรมยามว่าง การส่งเสริมการออกกำลังกาย รวมทั้งการเข้าถึงสถานที่จัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงละคร เป็นต้น
3. การพัฒนาที่ยั่งยืนการส่งเสริมความน่าอยู่ของเมืองโดยลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม และการสนับสนุนให้ประชาชนเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ

เงื่อนไขสำคัญในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้

เงื่อนไขสำคัญในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การมีเจตจำนงและความมุ่งมั่นทางการเมืองที่เข้มแข็งการแสดงออกอย่างเข้มแข็งและแน่วแน่ของผู้นำทางการเมืองในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ มียุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของทุกคน ในเมือง รวมทั้งมีระบบติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานเพื่อมุ่งสู่เมืองแห่งการเรียนรู้
2. การพัฒนาระบบธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วนมีการสร้างกลไกและแนวทางที่ชัดเจนเพื่อสนับสนุนผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้ของเมืองร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การสนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีการสนับสนุนงบประมาณด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกกลุ่ม มีการสนับสนุนให้พลเมืองและผู้อาศัยเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครเพื่อใช้ความสามารถ ทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ของ

แต่ละบุคคลให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมและมีนโยบายสนับสนุนการเรียนรู้ของคนยากจนและกลุ่มคนด้อยโอกาส

4. การส่งเสริมคุณภาพและความเป็นเลิศในการเรียนรู้ การเพิ่มความตระหนักในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม คุณค่าทางวัฒนธรรม การส่งเสริมการใช้ความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาคุณภาพครู การสนับสนุนให้มีความอดทนต่อความแตกต่างหลากหลายเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้

การพัฒนาสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทย

ในประเทศไทยการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การประกันว่าทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาได้โดยไม่มีอุปสรรค ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรม นอกจากนี้ การสร้างแรงบันดาลใจให้กับประชากรในการแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองก็เป็นอีกหนึ่งความท้าทาย ที่สำคัญ (POST TODAY, 2566)

อย่างไรก็ตามความท้าทายเหล่านี้มาพร้อมกับโอกาสในการเสริมสร้างศักยภาพของประชากร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อเมืองมีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะทำให้ประชากรมีความสามารถในการปรับตัวและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ เมืองแห่งการเรียนรู้ยังสามารถดึงดูดการลงทุนและการท่องเที่ยวซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของเมืองโดยรวม มีกรณีศึกษา ดังนี้

กรุงเทพฯ มหานคร กับ Better Bangkok

กรุงเทพมหานคร มุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแผนพัฒนา 20 ปี และนโยบาย Better Bangkok ของผู้ว่าราชการจังหวัด โดยมีเป้าหมายระยะกลาง คือ การพยายามที่จะบูรณาการระบบการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อทำให้การศึกษาเข้าถึงได้และก้าวไปพร้อมกับโลกสมัยใหม่ ส่วนเป้าหมายระยะยาวคือการมุ่งเน้นไปที่ระบบนิเวศ การเรียนรู้ที่ยั่งยืนสำหรับทุกกลุ่มสังคมเมืองนี้ให้ความสำคัญกับการบูรณาการทรัพยากร การแบ่งปันความรู้และเกณฑ์มาตรฐานสากล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมกับ UNESCO GNLC

นโยบาย แผนงาน และการนำไปปฏิบัติ

1. ด้านความยั่งยืนและสุขภาวะ-กรุงเทพฯ บูรณาการความยั่งยืนและสุขภาวะผ่านโครงการริเริ่มต่าง ๆ ในโรงเรียนและชุมชน มีการนำโครงการต่างๆ เช่น การเป็นพลเมืองโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและโรงเรียน ในฐานะแหล่งโภชนาการที่มีคุณภาพ (Schools as a Source of Quality Nutrition) เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี ของนักเรียน พื้นที่ส่วนกลาง รวมถึงพื้นที่สันหนนาการชุมชนกรุงเทพมหานคร (กทม.) ที่ได้รับการปรับปรุงใหม่ทำหน้าที่ เป็นศูนย์กลางด้านสุขภาพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ด้านความเสมอภาคและความเท่าเทียม-นอกเหนือจากการศึกษาฟรีแก่นักเรียนทุกคน ในโรงเรียนในกรุงเทพฯ แล้ว กรุงเทพฯ ยังเสนอรูปแบบฟรีและการสนับสนุนอื่นๆ เพื่อบรรเทาความลำบาก สำหรับครอบครัวที่มีรายได้น้อยและปกป้องสิทธิในการศึกษาของเด็ก เมืองนี้มีแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการกับเด็กและเยาวชนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ โดยมุ่งเน้นไปที่เด็กและเยาวชนที่มาจากครอบครัวแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของกลุ่มประชากรที่หลากหลายของกรุงเทพฯ

3. ด้านการทำงานที่มีคุณค่าและการเป็นผู้ประกอบการ-มีหลักสูตรมากมายในกรุงเทพฯ ที่ฝึกอบรมสายอาชีพต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน เช่น หลักสูตรการบริการโรงแรมที่ออกแบบ โดยความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรม โครงการริเริ่ม Made in Bangkok สนับสนุนผู้ประกอบการในท้องถิ่น มีทั้งโครงการฝึกอบรมทักษะและโอกาสทางอาชีพสำหรับคนพิการ อำนวยความสะดวกให้กับโอกาส ในการทำงานจากที่บ้านสำหรับผู้ทุพพลภาพ แนวปฏิบัติที่ดี

เช่น เทศกาลต่างๆ ใน 12 เดือน กรุงเทพฯ ใช้ประโยชน์ จากวัฒนธรรมการเฉลิมฉลอง โดยมีโปรแกรมการเรียนรู้ที่หลากหลายในแต่ละเดือน อิมต่างๆ แบบไทย ไทยในช่วงสงกรานต์ และ Bangkok Pride ในช่วงเดือนแห่งความภาคภูมิใจของทุกเพศสภาพ เป็นต้น

ขอนแก่นเมืองแห่งการเรียนรู้ “ห้องเรียน 360 องศา”

ขอนแก่น มีวิสัยทัศน์ จากกลยุทธ์การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงการศึกษาและการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมกัน ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและเทศกาลทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ และการสร้างงาน โดยมุ่งเน้นไปที่กลุ่มชายขอบ โครงการเฉพาะที่ตอบสนองความต้องการของเด็กที่มีปัญหาในการเรียนรู้ ภายใต้ UNESCO GNLC ขอนแก่นกำลังทำงานเพื่อพัฒนาแบบจำลองห้องเรียนแบบ 360 และสนับสนุนความยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อมผ่านโครงการ Zero Waste School

นโยบาย แผนงาน และการนำไปปฏิบัติ

1. ด้านความยั่งยืนและสุขภาวะ-ขอนแก่นมุ่งไปที่การทำงานร่วมกันระหว่างสุขภาวะที่ดีและการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์การศึกษาที่ยั่งยืน เมืองดำเนินการตรวจคัดกรองสุขภาพ สำหรับนักเรียนและดำเนินโครงการริเริ่มเฉพาะด้าน เช่น โครงการครู แพทย์ และผู้ปกครองเพื่อให้การสนับสนุนที่ครอบคลุมแก่นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ ซึ่งช่วยต่อยอดความมุ่งมั่นของเมืองในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี

2. ด้านความเสมอภาคและความเท่าเทียม-โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาและการไม่แบ่งแยก สำหรับทุกกลุ่มอายุ ด้วยโครงการริเริ่มต่างๆ เช่น “ห้องเรียน 360°” โดยมีเป้าหมายที่จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โครงการ เฉพาะทางมุ่งไปที่ผู้เรียนที่มีปัญหาเป็นพิเศษและเด็กที่มีปัญหาด้านสุขภาพโดยเสนอโอกาสทางการศึกษาที่ปรับ ให้เหมาะสม ทุนการศึกษาสำหรับเด็ก ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและการฝึกอบรมทักษะสำหรับกลุ่มชายขอบ

3. การทำงานที่มีคุณค่าและการเป็นผู้ประกอบการ-ขอนแก่นได้พัฒนายุทธศาสตร์ 3 ประการ เน้นองค์ความรู้ ตลาดงาน และโอกาสในการเป็นผู้ประกอบการในชุมชน โครงการริเริ่มที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนและตลาด เช่น ตลาดตุ้งตัว (TUNG TUA Market) และโครงการฝึกอบรมทักษะ เช่น กลุ่มผู้ร่วมเย็น ซึ่งมีเป้าหมาย ในการเสริมสร้างเศรษฐกิจระดับรากหญ้าและส่งเสริมการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน

4. แนวปฏิบัติที่ดี “ห้องเรียน 360 องศา” โครงการริเริ่มนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้เทศบาลเปลี่ยนจากรูปแบบการเรียนรู้แบบเดิมไปสู่สังคมที่เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต โครงการนี้ครอบคลุมโรงเรียน 11 แห่ง นักเรียน 9,012 คน ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษา รวมถึงศูนย์ดูแลเด็ก 11 แห่งที่มีนักเรียน 430 คน โดยมุ่งหวัง ที่จะทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาได้

5. ครู แพทย์ และผู้ปกครอง-โครงการนี้ให้การสนับสนุนแบบกำหนดกลุ่มเป้าหมายสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ ด้วยความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลสุขภาพและการศึกษา เทศบาลได้คัดกรองนักเรียน 9,012 คน โดยมีมากกว่า 1,000 คนที่ต้องการการสนับสนุนการเรียนรู้เพิ่มเติม โครงการริเริ่มนี้เน้นไปที่การประเมินส่วนบุคคลและการปรึกษาหารือกับแพทย์เพื่อพัฒนาวิธีการรักษาที่เหมาะสม

ยละากับ “ห้องสมุดมนุษย์”

วิสัยทัศน์ด้านกลยุทธ์การเรียนรู้ตลอดชีวิตของยะลา มีพื้นฐานมาจากแนวทาง 4 ระดับ ได้แก่ การสำรวจความต้องการ การวางแผน บุคลากรหลัก และการติดตามผล ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการเมืองแห่งการเรียนรู้ยะลาในระยะสั้น มีจุดมุ่ง คือ การทำความเข้าใจความต้องการการเรียนรู้ที่หลากหลายของทุกชุมชนและสร้างพื้นที่การเรียนรู้สี่เหลี่ยมที่เข้าถึงได้โดยใช้ทรัพยากรของเทศบาล เช่น โรงเรียนและโรงราชในเมือง เป้าหมายระยะยาว ได้แก่ การเปลี่ยนยะลาให้เป็น “เมืองแห่งการเรียนรู้ อัจฉริยะ” ผ่านความร่วมมือจากหลายภาคส่วนและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี ภายใต้กรอบ GNLC ของ UNESCO ยะลา

ให้ความสำคัญกับความร่วมมือสีเขียว การไม่แบ่งแยกและแนวปฏิบัติที่ยั่งยืน เพื่อจัดการกับความท้าทายด้านการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

นโยบาย แผนงาน และการนำไปปฏิบัติ

1. ด้านความยั่งยืนและสุขภาวะ-ยะลาบูรณาการความยั่งยืนและสุขภาพเข้ากับกลยุทธ์ การเรียนรู้โดยผสมผสาน SDG 3 และ SDG 17 เข้ากับนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิต เมืองได้พัฒนาพื้นที่การเรียนรู้สีเขียวและสโมสรสุขภาพที่เปิดให้ทุกคนใช้ มีการติดตามผลลัพธ์ด้านสุขภาพยะลาให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่สีเขียว เช่น สวนขวัญเมือง ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน

2. ด้านความเสมอภาคและความเท่าเทียม-ผ่านการจัดลำดับความสำคัญของชุมชนที่มีช่องโหว่ ยะลาร่วมมือกับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และกองทุนเพื่อสร้างความเท่าเทียมด้านการศึกษา โดยใช้กรอบการทำงานที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อ 4, 10 และ 17 เพื่อจัดการกับความล้มเหลวทางการเรียนรู้จากโควิด-19 กลยุทธ์ต่างๆ ได้แก่ การปฐมพยาบาล พื้นที่การเรียนรู้สีเขียว และทุนการศึกษา โดยมุ่งไปที่การเชื่อมต่อช่องว่างทางการศึกษาสำหรับเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการทำงานที่มีคุณค่าและการเป็นผู้ประกอบการ -ยุทธศาสตร์ของจังหวัดยะลาในการส่งเสริมการทำงานที่มีคุณค่าและการเป็นผู้ประกอบการนั้นสอดคล้องกับเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืนข้อ 8, 10 และ 11 เมืองยะลาอำนวยความสะดวกให้กับแพลตฟอร์มต่างๆ เช่น เทศกาลแฟชั่นมลายูยะลา เพื่อมอบโอกาสการเรียนรู้ให้กับแรงงานในท้องถิ่นและเยาวชน โครงการริเริ่มเหล่านี้สอนทักษะต่างๆ เช่น การออกแบบแฟชั่นที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นช่องทางในการสร้างรายได้ในช่วงโควิด-19 นอกจากนี้ โครงการ “เมืองนกยะลา” ยังสนับสนุนกิจกรรมผู้ประกอบการที่ช่วยลดขยะอีกด้วย แนวปฏิบัติที่ดี-“ห้องสมุดมนุษย์” โครงการนี้ มีการประชุมสภากาแฟทุกเดือน มีการตรวจสอบสุขภาพและติดตามผลสำหรับผู้เรียน โดยทำหน้าที่เป็นเวทีสำหรับการสนทนาระหว่างกลุ่มทางสังคมที่หลากหลาย ซึ่งช่วยประเมินความต้องการการเรียนรู้ในท้องถิ่น โครงการริเริ่มนี้มุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้ที่ไร้ขีดจำกัดในสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืน ส่งผลให้ผู้เรียนเข้ารับการรักษานในโรงพยาบาลน้อยลง และส่งเสริมการแบ่งปันแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่การเรียนรู้สีเขียว “สัปดาห์การออกแบบมลายู” Pakaian Melayu Design Week โครงการริเริ่มนี้เน้นการเรียนรู้ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิตซึ่งครอบคลุมทุกกลุ่มทางสังคม มีจุดมุ่งหมาย เพื่อรักษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเสื้อผ้าด้วยการผสมผสานวัสดุเหลือใช้และวัสดุมือสองเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ ความคิดริเริ่มนี้ไม่เพียงส่งเสริมความยั่งยืนด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังสร้างโอกาสในการทำงานที่ดีอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีวงดุริยางค์เยาวชนยะลาที่ก่อตั้งเมื่อ 14 ปีที่แล้ว ให้บริการ การศึกษาด้านดนตรีแก่เยาวชนและครอบครัว ในจังหวัดยะลาด้วยความร่วมมือกับพันธมิตรรายสำคัญ เช่น โรงเรียน ดนตรีในมหาวิทยาลัยของประเทศไทย โดยมีกองทุนเทศบาลเพื่อสนับสนุนเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจในการศึกษาดนตรีระดับมหาวิทยาลัย

องค์ความรู้ใหม่

ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกด้านของชีวิตประจำวัน การพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็น เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) คือชุมชนที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงการศึกษาและโอกาสในการพัฒนาตนเองอย่างเท่าเทียม การเรียนรู้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มศักยภาพของบุคคล แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเศรษฐกิจ ท้องถิ่น สามารถถอดบทเรียนสู่การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยจากแหล่งที่ประสบความสำเร็จมีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ได้ดังนี้

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เมืองแห่งการเรียนรู้ต้องสนับสนุนการเรียนรู้ในทุกช่วงวัย ตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถทำได้ผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มวัย เช่น การจัดโครงการ

การศึกษาเสริม การอบรมทักษะใหม่ ๆ การสร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้และการสนับสนุนการเรียนรู้นอกห้องเรียน

2. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี เมืองแห่งการเรียนรู้ควรมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สถานศึกษาต่าง ๆ รวมถึงพื้นที่สาธารณะที่สามารถใช้ในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น การจัดทำแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ และการสร้างเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เข้าถึงทุกพื้นที่

3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เมืองแห่งการเรียนรู้ควรสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสถาบันการศึกษา องค์กรชุมชน และภาคธุรกิจ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนาความรู้ร่วมกัน การสร้างเครือข่ายนี้จะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้ระหว่างองค์กรและชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาคือมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4. การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน เมืองแห่งการเรียนรู้ควรสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบในการพัฒนาเมือง การมีส่วนร่วมนี้สามารถเป็นได้ในหลายรูปแบบ เช่น การจัดเวทีพูดคุย การสร้างโครงการร่วมระหว่างชุมชนและการสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญ

5. การพัฒนาตามบริบทของพื้นที่ การทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะของพื้นที่ เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างเหมาะสม การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การพัฒนาที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ การเชื่อมโยงการพัฒนาของพื้นที่กับภูมิภาคและประเทศเพื่อให้เกิดความสมดุลและการเติบโตที่ยั่งยืน

สรุป

การพัฒนาสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ไม่เพียงแต่จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของประชากรในเมืองแต่ยังเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาและสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองของทุกคนในชุมชนเมืองแห่งการเรียนรู้เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเมืองให้เป็นที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น สำหรับทุกคน การเรียนรู้ไม่เพียงแต่จะช่วยให้ประชากรมีความรู้และทักษะที่ดีขึ้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) กลายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกช่วงวัย การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยสามารถถอดบทเรียนจากแหล่งที่ประสบความสำเร็จ ได้ดังนี้ 1) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต: การจัดกิจกรรมและโครงการที่เหมาะสมกับทุกช่วงวัย เช่น การศึกษาเสริมและการอบรมทักษะใหม่ ๆ 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี การสร้างห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สถานศึกษา และพื้นที่สาธารณะ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ 3) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การเชื่อมโยงสถาบัน การศึกษา องค์กรชุมชน และภาคธุรกิจ เพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้ 4) การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ในชุมชน 5) การพัฒนาตามบริบทของพื้นที่ ทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะของพื้นที่และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การดำเนินการตามแนวปฏิบัติเหล่านี้จะช่วยให้การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2563). *แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- Agbedahin, A.V. (2019). Sustainable development, education for sustainable development, and the 2030 agenda for sustainable development: Emergence, efficacy, eminence, and future. *Sustainable Development*, 27(4), 669-680.
- CISCO. (2010). *The learning society*. San Jose, CA: CISCO Public Information.
- International Association of Educating Cities. (2020). *Charter of Educating Cities*. Retrieved from https://www.edcities.org/wp-content/uploads/2020/11/ENG_Carta.pdf.
- POST TODAY. (2566). “กรุงเทพฯ ขอนแก่น ยะลา” เมืองแห่งการเรียนรู้ของโลกโดย UNESCO. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/smart-city/705904>.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2015). *UNESCO global network of learning cities: Guiding documents*. Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning.
- UNESCO. (2015). Introduction to open access. Paris: Author.